

ISLAM / SEKULARIZAM*

Dr. Enes KARIĆ

Sažetak

U ovom radu autor se bavi pitanjem plodotvorne kohabitacije islama i muslimana s jedne, i evropskih sekularnih društava i država, posebno društava i država u Evropskoj uniji, s druge strane. Autor na više mjesta izvodi zaključak da sekularno i sekularizam, tako kako su konceptualno razvijeni u Evropskoj Uniji, ne znače da su suprotstavljeni religiji. Posredstvom relevantne literature, autor zaključuje da današnje sekularno u Evropskoj uniji znači, prije svega, osiguravanje jednog zajedničkog prostora saradnje religijskih zajednica i sekularne države i društva. Religijski diskurs je slobodan, religijske zajednice su transparentne, one sa svoje strane također profiliraju društvena kretanja.

Autor pledira za pozitivne muslimanske odgovore prema ovakvom tipu sekularizma koji je razvijen u Evropi nakon 1945. godine. Na muslimanskim intelektualcima u Evropi je posebna zadaća da u svojim tumačenjima islama osiguraju pretpostavke za slobodno uključivanje muslimana u tokove evropskih sekularnih društava i za svestrano iskazivanje islama i njegovo kohabitiranje sa evropskim sekularnim društvima.

Ključne riječi su: islam, Evropska unija, sekularizam, sekularna društva, religijske zajednice, ljudska prava.

*Predavanje održano 16. juna 2009. godine na Univerzitetu Paderborn, Sjeverna Vestfalija, Njemačka. Autor je imao nastup sa Tariqom Ramadanom, koji je održao predavanje o "Islamu i vrijednostima prosvjetiteljstva".

UVOD

Dopustite mi da izrazim svoje zadovoljstvo i zahvalnost Univerzitetu u Paderbornu, i dr Klausu, na organiziranju ovog razgovora. Od ovog razgovora ima mnogo koristi, a posebno vrijednim u ovom našem susretu smatram samu priliku da razgovaramo o značenjima riječi, pojmova i termina kao što su "islam u prošlosti i danas", «sekularizam» i «sekularno društvo» u prošlosti i danas, «sekularna država», "odnos islama i sekularizma", itd. Kao što ste već čuli, organizator ovog skupa predložio mi je ovu temu, dao joj je naslov "islam i sekularizam".

Moram reći da je to veoma širok naslov, velika tema. Dopustite mi, stoga, da ponudim nekoliko preliminarnih objašnjenja.

Prvo, smatram da nije moguće produktivno govoriti o islamu niti je moguće tematizirati islam na općenit način, zaboravljajući njegove historijske konkretizacije. Nije sve u povijesnom islamu bilo trajno i nepromjenljivo. U islamu je njegova vjerska i moralno-etička dimenzija ono jedino što je zadržalo svoj kontinuitet. Islam kao društveni sistem, islam kao oblik teokratske vlasti, islam kao halifat, islam kao sultanat, islam kao emirat, itd., sve to se historijski uveliko mijenjalo.¹ Ukratko, društvena očitovanja islama su se razlikovala od jedne historijske epohe do druge, od jednog kontinenta do drugog, ispoljavala su se drukčije od jedne do druge kulturne i jezičke zone islama. Na ovo je ukazao i Edward Said, kad je govorio da je u proučavanju islama pogrešno pribjegavanje nekoj vrsti esencijaliziranog islama,² lišenog historije, lišenog konkretne društvene sredine.

Drugo, tradicionalni svijet islama nije poznao temu sekularizma, baš kao što ni tradicionalne kršćanske zajednice ili kršćanske države u Evropi tokom Srednjeg vijeka nisu znale za sekularizam kao definiranu društvenu ideologiju, kao jedan koncipirani svjetovni sistem i nazor koji posve izmješta i koji odjeljuje *državnu vlast* izvan utjecaja tzv. „*vjerske vlasti*“. Nema potrebe posebno spominjati da je utjecaj mnogih papa tokom dugog niza stoljeća bio *de facto* i jedan od najjačih političkih utjecaja u povijesti Evrope. Ukratko, vjerske hijerarhije i kod muslimana i kod kršćana često nisu mogle odoljeti zovu vlasti. Sekularizam modernog tipa došao je na svjetsku scenu tek kasnije. Da podsjetim, da je i sam termin *sekularizam* veoma mlad, prvi put ga je izgo-

vorio engleski filozof George Jacob Holyoake.³

Treće, za tradicionalni islam, kao i za tradicionalno kršćanstvo, veoma je važno uočiti da su se njihova društva i društvene okolnosti znatno promijenile tokom savremenog ili modernog doba. Podsjećam, da samo prije dva i po stoljeća u Evropi ne bi bilo moguće raspravljati o temi islama i sekularizma, zato što nije bilo sekularizma kao općenito prihvaćenog društvenog sistema na ovom kontinentu.

Naravno, danas je u Evropi i zapadnoj hemisferi prisutan i islam i sekularizam.

Za razliku od islama koji u Evropi kontinuirano postoji već više od trinaest stoljeća, sekularizam se kao razrađeni društveni koncept ukazao na horizontu tek nakon 1789. godine, kao jedno od čeda Francuske revolucije.

Ali, želim iznova naglasiti sljedeće: Kao što je sve na Zemlji podložno mijenama, tako su i islam i sekularizam imali svoja različita društvena izdanja i očitovanja.

Nije sve u povijesnom islamu bilo trajno i nepromjenljivo. U islamu je njegova vjerska i moralno-etička dimenzija ono jedino što je zadržalo svoj kontinuitet.

Postojao je, i ponegdje još postoji, na primjer, komunistički sekularizam, koji je sve tradicionalne religije proganjao, štaviše, proglasio ih je za neprijatelje. Također, postojala je ili još ponegdje postoji teokratija utemeljena na posebnom tumačenju islama.⁴

Jasno je da ja ovom prilikom ne mogu ulaziti u detaljnu povijest ni islama ni sekularizma, pogotovo ne mogu iznijeti sve što se može kazati o povijesti samog odnosa islama i sekularizma.

Kad je posrijedi sekularizam, vi imate ljude na ovom univerzitetu i u ovoj zemlji koji su o toj temi mnogo pozvaniji da govore od mene.

1. ISLAM I SAVREMENI SVJETOVNI PREOBRAŽAJI

Jedna od najznačajnijih karakteristika savremene povijesti islama jeste susret (contact) tradicionalnog svijeta islama i modernog Zapada. Neki taj susret nazivaju i sudarom (impact).⁵

3 George Jacob Holyoake je termin sekularizam "skovao" 1846. godine.

4 Seyyed Hossein Nasr u svojoj knjizi *Ideals and Realities of Islam*, tvrdi da islam, zapravo, zagovara *nomokratiju*, a ne *teokratiju*. Vidi poglavlje *The Shari'ah Divine Law – Social and Human Norm in: Ideals and Realities of Islam*, London, Allen and Unwin, 1985.

5 Bernard Lewis u svojoj knjizi *The Muslim Discovery of Europe* ima jedno poglavlje kojem je dao naslov *Contact and Impact*. Bernard Lewis

1 Za ovo je najbolje objašnjenje iznutar islamske kulture dao Ibn Khaldun u svojoj slavnoj *al-Muqaddimi*. Djelo je doživjelo mnoga izdanja u evropskim jezicima.

2 Vidi Edward Said, *Orientalism*, (London, 1978), također, vidi Edward Said, *Covering Islam* (London, 1981),

Sve od 1798. godine i Napoleonova zauzimanja Egipta i samoga univerziteta al-Azhar u Kairu, tradicionalni svijet islama je svjedok ekonomskog, vojnog i tehnološkog uspona i moći Zapada. Praktički, kolonijalni Zapad je tokom XVIII i XIX stoljeća posve zavladao islamskim svijetom.

To je imalo za posljedicu da se tradicionalni svijet islama, gotovo više od dva stoljeća, susreće sa učenjima i *izmima* domišljenim na Zapadu: evolucionizmom, kapitalizmom, socijalizmom, komunizmom, liberalizmom, sekularizmom...

Može se kazati da za tradicionalni svijet islama savremena povijest Zapada istovremeno znači i povijest nastupa svjetovnih učenja, filozofija i nazora. Sekularizam je samo jedno od tih zapadnih učenja. Pod utjecajem modernog Zapada i sami muslimani su od kraja XVIII stoljeća pristupili projektima osavremenjivanja svojih institucija, kao i projektima modernizacije. U Osmanskoj imperiji su projekti modernizacije društvenih institucija po uzoru na evropske bili na sceni sve od kraja XVIII stoljeća. Posebno velike reforme provodili su sultani, Selim III i Mahmud II.⁶

Sve to je utjecalo na tradicionalni svijet islama, on je doživio duboke promjene. Propala je Osmanska imperija, posljednji, u nizu velikih islamskih halifata. Došlo je do razvitka neke vrste nacionalnih muslimanskih država. Islam kao državna platforma zamijenjen je sa ideologijama nacionalizma, arapskog, perzijskog, turskog, itd.

Tokom druge polovine XX stoljeća, veliki broj muslimanskih zemalja, naročito na arapskom Bliskom istoku, iskusio je različite oblike tzv. arapskog socijalizma i komunizma, a sa njima često i rigidne oblike sekularizma.

2. SEKULARIZAM LIBERALNIH DEMOKRATIJA NIJE ANTIVJERSKI

Sve ove napomene bilo je potrebno iznijeti da bih se približio temi koja zanima organizatora našeg današnjeg susreta, a to je odgovor na pitanje: koji je odnos islama i sekularizma, sekularizma kakav je danas kao društvena doktrina na sceni u zemljama liberalnih demokratija Zapada.

Želim odmah kazati da mnogi muslimanski teoretičari gledaju pozitivno na ovakav oblik sekularizma u mnogim zemljama zapadne Evrope kao i u Sjedi-

cjelokupnu povijest islama i Zapada nastoji čitati kroz taj dualni obrazac "dodira" i "sudara". Usp. Bernard Lewis, *The Muslim Discovery of Europe*, Phoenix Press, London, 2000.

6 O otporima ili podršci uleme (islamskog vjerskog establišmenta) reformama vidi: Uriel Heyd, *The Ottoman Ulema and Westernization in the Time of Selim III and Mahmud II*, published in: *Studies In Islamic History and Civilization*, Volume IX, Jerusalem, 1961, pp. 63 – 96.

njenim Američkim Državama.⁷ Ti teoretičari tvrde da se posebno pozitivnim pokazao koncept sekularizma kakav je razvijen i usavršen nakon 1945. godine u zemljama zapadne Evrope. Takav oblik sekularizma imamo u Saveznoj Republici Njemačkoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Republici Austriji, u Švajcarskoj, itd.

Također, sličan oblik sekularizma imamo i u nekim periodima savremene Republike Turske.

Ovaj oblik sekularizma u današnjim zemljama zapadne Evrope pruža šansu prosperitetnom i slobodnom životu svih vjernika kao građana, pa time i muslimana kao građana.

Ovakav koncept sekularizma analizirali su i opravdavali mnogi današnji zapadni teoretičari i filozofi. Prema Jurgenu Habermasu, na primjer, sekularizam se treba razumijevati kao jedan "obuhvatan pogled o *neutralnosti države* koja je, u isto vrijeme shvaćena da garantira slične slobode svakom građaninu..."⁸ Napominjem ovdje da koncept građanina (citizen) sve više dobija podršku u današnjim muslimanskim zemljama. U Egiptu je teoretičar Fahmi Huwaydi napisao nekoliko tekstova tvrdeći da savremeni

Saeculum nam je dao našu modernu ideju sekularnog, premda ovdje "sekularno" ne znači to što često znači nama danas: anti-religijsko ili ne-religijsko, očišćeno od religijskih tragova..."

evropski koncept građanina nije u suprotnosti sa islamom. Po njemu, kršćani u većinskim muslimanskim zemljama nisu "štićenici" (*dimmiyyun/protected people*), već su građani (*muwatinun*).⁹

Jurgen Habermas, nadalje, kaže:

"Sekularni građani, sve dok djeluju kao sekularni građani, ne trebaju ni da odriču vjerskim stavovima mogućnost istine, niti da poriču pravo svojim sugrađanima vjernicima da daju doprinos javnom diskursu kroz religijski jezik."¹⁰

Očito je da Habermas svoje viđenje današnjeg pozitivnog sekularizma razmatra u kontekstu liberalne političke kulture i demokratije. On na istom mjestu kaže: "Liberalna politička kultura može čak očekivati od svojih sekularnih građana da će učestvovati u

7 Hišam Djait, Tarik Ali, Fahmi Huwaydi, Muhammed Arkoun, Abdalwahab Bouhdiba, Fikret Karčić... samo su neki od današnjih istaknutih muslimanskih intelektualaca koji smatraju da islam kao vjera i sistem moralnih i etičkih normi može kohabitirati sa sekularizmom liberalnih demokratija zapadne Evrope i SAD-a.

8 Habermas, Jurgen – Ratzinger, Jozef (2006): *DIJALETIKA SEKULARIZACIJE*, Dosije Beograd, Beograd, p. 32.

9 Poznat je slogan Fehmiya Huwaydija, *Muwatinun la Dimiyyun* (Građani a ne šticećenici!).

10 Ibid., p. 32.

naporima prevođenja punovažnih doprinosa iz religijskog jezika u javno dostupan jezik.”¹¹

Imajući u vidu ovo o čemu govori Habermas, svjedoci smo da je danas u liberalnim zapadnim demokratijama objavljeno na hiljade vrijednih knjiga o islamu kao vjeri, kulturi, povijesti, civilizaciji. Engleski jezik danas je vodeći jezik islama. Muslimani Evrope svojim diskursom o islamu kao vjeri, kulturi, civilizaciji, doprinose pluralnim oblicima diskursa koji je prisutan u zemljama zapadne Evrope.

John D. Carlson prati povijest razvoja sekularizma (ovaj autor poseže za elaboracijama iz djela i radova jednog značajnog broja autora, počev od autora srednjeg vijeka do onih danas.) Carlson povezuje pojam sekularizma sa pojmom *saeculum*. “Šta je *saeculum*? Na jednoj razini, to je jedan eshatološki pojam koji opisuje međuvrijeme koje prethodi kraju vremena: za kršćane, *saeculum* je interegnum između Kristova prvog i drugog dolaska; za sve ljude, *saeculum* se odnosi na život na ovom svijetu.”¹² Carlson, nadalje, tvrdi da “ova vremenska/svjetovna ideja *saeculum* ima za nužnu posljedicu jedan prostorni pojam, možda najbolje opisan kao društveno-kulturno-političko područje, zajednički civilni prostor gdje i vjernici i nevjernici borave. *Saeculum* nam je dao našu modernu ideju sekularnog, premda ovdje “sekularno” ne znači to što često znači nama danas: anti-religijsko ili ne-religijsko, očišćeno od religijskih tragova...”¹³ Prema Carlsonu, u sekularnim liberalnim demokratskim društvima sveto je slobodno, ono ne vrši vlast, ali njega, također, sekularna vlast ne potiskuje, ne guši ga, ne protjeruje ga iz javnoga života. U zapadnim demokratijama, sekularno je značenjski usavršeno, konceptualno je prošireno, i ono nadilazi pojam profanog.

Carlson kaže sljedeće: “Dok je profano definirano kao nešto što je odbojno svetom ili vjerskom, sekularno se shvaća kao nešto što se ne poziva na religiju, čineći da sekularno na taj način bude inkluzivno onima koji ne vjeruju.”¹⁴ Carlson, međutim, odmah kaže da savremeno sekularno, sekularno koje se prakticira kao sistem u liberalnim demokratijama, “ostaje, ipak, otvoreno za ljude koji vjeruju, jer područje sekularnog nije profano, koje bi bilo nekompatibilno sa religijskim vjerovanjima.”¹⁵

Iz dosad iznesenog vidimo da je u demokratskim zemljama Zapada područje *saeculum* ili područje *sekularnog*, ukratko, onaj zajednički prostor koji se preklapa između grupacija koje mu unutarnje i iz-

vanjski pripadaju, to je sfera u kojoj oni mogu imati zajednički interes.¹⁶

Na ovom mjestu napominjem da muslimani u Evropi i na Zapadu, u ovakvoj vrsti sekularizma, mogu ostvariti svoje posebne, ali i svoje zajedničke interese sa drugim i drugačijim vjernicima i nevjernicima, građanima u liberalnim demokratijama.

3. SEKULARIZAM LIBERALNIH DEMOKRATIJA I PITANJE VLASTI

Naravno, ima mnogo pitanja o sekularizmu u zemljama zapadne Evrope i SAD-a. Ali, najvažnije pitanje je pitanje vlasti i donošenja općih odluka u društvu. Vlast u sekularnim sistemima demokratskih država ne drži niti državne odluke donosi religija, crkva, džamija, sinagoga, niti neka vjerska instanca. U sekularnim sistemima demokratskih država vlast posjeduje, vrši i drži sekularni parlament, sekularna vlada. Vlada se bira na sekularnim i građanskim izborima, itd.

Ali, koncept sekularnog kakav je razvijen u zapadnoj Evropi nakon 1945. godine ne znači “ateizam” niti znači “bezboštvo”, pogotovo ne znači “agresivno bezboštvo”. U zemljama liberalne demokratije Zapada, vjera i religija su slobodne, vjera i religija se ne drže pod *prismotrom*, vjera niti religija nisu stav-

U sistemu liberalne demokratije islam je, kao i svaka druga vjera, ostavljen na volju svakog pojedinca. Vjera je stvar slobode, ličnog izbora, ona je smještena u široko polje ljudskih prava. Na ovom planu je u današnjoj Evropi napisano dosta vrijednih djela o islamu, a posebno vrijednim držim djela koja je napisao Tariq Ramadan.

ljene na marginu života i društva. Također, idealno gledano, u takvom političkom kontekstu vjera ili nevjera nisu ni prednost ni nedostatak za participiranje u vlasti, itd.

Na ovom mjestu napominjem da je veoma važno za muslimane građane u zemljama zapadne Evrope i SAD-a da svoja tumačenja islama prilagode u pravcu kohabitiranja *islama kao vjere* sa vladajućim demokratskim sistemima.

U sistemu liberalne demokratije islam je, kao i svaka druga vjera, ostavljen na volju svakog pojedinca. Vjera je stvar slobode, ličnog izbora, ona je smještena u široko polje ljudskih prava. Na ovom planu je u današnjoj Evropi napisano dosta vrijednih djela o

¹¹ Ibid., p. 32.

¹² Carlson, John D. - *God, War and the Secular: Varieties of Religious and Ethical Traditions*, Barry Law Review, Vol. 7, Fall 2006, p. 3.

¹³ Carlson, p. 3.

¹⁴ Carlson, p. 3.

¹⁵ Carlson, p. 3.

¹⁶ Carlson, p. 3.

Tariq Ramadan i Enes Karić

islamu, a posebno vrijednim držim djela koja je napisao Tariq Ramadan.¹⁷

Islam u sekularnim zemljama liberalne demokratije ima šansu kao vjera, tu islam postaje, ako tako mogu kazati, mnogo vjerskiji. On tu prestaje biti državna ideologija, i sve više se tumači kao vjera, kao moral i kao nazor mnogolikih etičkih normi.

4. ISLAMSKE ZAJEDNICE I SEKULARNA DRUŠTVA EVROPE - KA KOOPERACIJI

Kad kažem «islamske zajednice» u sekularnim društvima Evrope, tad mislimo na tradicionalne vjerske zajednice muslimana koje su nastale na tlu zapadne Evrope tokom XX stoljeća i koje su uobličene, predstavljene i predvođene svojim nižim i višim vjerskim hijerarhijama, i organizirane u svojim institucijama, udruženjima, medijima.

Muslimanske i islamske zajednice u sekularnim društvima zapadne Evrope, svoj vidljivi subjektivitet prema vani izražavaju i iskazuju kroz svoje hijerarhije i institucije.

Zahvaljujući građanskim slobodama i ljudskim pravima, islamske zajednice su u sekularnim društvima zapadne Evrope vidljive, transparentne. Sekularna društva liberalnih demokratija Zapada omogućavaju i ohrabruju mnoge oblike koegzistencije i saradnje između države i religijskih zajednica.

¹⁷ Vidjeti npr. njegove knjige *Western Muslims and the Future of Islam* (New York, 2003), zatim *Islam, the West and the Challenges of Modernity, Which Project for which Modernity* (Leicester, 2000). Zanimljiva je i knjiga Tariqa Ramadana, *Radikale Reform, Die Botschaft des Islam für die moderne Gesellschaft*, Munich, 2009. Vrijedna je i njegova knjiga *Muslimsein in Europa, Untersuchungen der islamischen Quellen im Kontext*, Marburg, 2001.

Današnje sekularne države zapadne Evrope na ljude gledaju prije svega kao na građane, a prostor sekularnog otvoren je za saradnju svih sa svima. Sekularna država današnjih liberalnih demokratija Zapada je po sebi inkluzivna, a nije ekskluzivna.¹⁸ Dakle, takva sekularna država i takvo sekularno društvo uključuju muslimane u društveni život, i ne isključuju ih.

Ta država nastoji da religijske zajednice i sekularno/civilno društvo uvede u koegzistencijalan i pluralan svijet.

5. DA LI JE OVAKVO SEKULARNO DRUŠTVO ŠANSA ZA ISLAM?

Sekularna država, sekularno društvo o kojima ovdje govorim, bave se *prostorima i regijama općih građanskih potreba svih ljudi*, to jest bave se ekonomijom, komunikacijama, tržištem, zdravstvom, školstvom, ukratko bave se svim tim na način uredovanja njihove vanjske strane, njihove «tehnike» odvijanja i funkcioniranja. Sekularna država i sekularno društvo zemalja zapadne Evrope u tim oblastima danas imaju isključivo pravo upravljanja, jurisdikcije i sankcije. Pravo i zakoni kojima se rukovodi sekularno društvo vode računa o pravdi, ali često to pravo i ti zakoni nisu i ne moraju biti vjerski ili religijski inspirirani.

Prema tome, u oblastima društva, u regijama živ-

¹⁸ Sekularno o kojem ovdje govorimo, sekularno kao termin, i sekularno u javnoj komunikaciji danas u zapadnoj Evropi jeste oznaka za društvene i državne sisteme u praksi, sekularno označava svjetovno, nekrvno, nevjersko! Prema tome, to sekularno je sfera, to je oblast poslova u društvu i državi kojima ni na koji način ne upravlja, ne uređuje religija, religijska zajednica, crkva, religijska hijerarhija, religijski kanon, imamske ili muftijske fetve.

ljenja kojima se bavi sekularna država i sekularno društvo učestvuju svi ljudi, bez obzira na svoje religijsko, ideološko, svjetonazorsko pripadništvo. U svom idealnom konceptu, današnja sekularna država nikog ne diskriminira (i nikog ne privilegira) po osnovi vjere, nacije, rase, klase, političkog opredjeljenja, spola...

Vjerske i religijske zajednice u sekularnim društvima i državama mogu podvrgnuti kritici mnoge pojave u «sekularnim sektorima bitka», recimo mogu slobodno kritizirati konzumiranje alkoholnih pića, praksu abortusa u sektoru zdravstva, uživanje droga, prakticiranje i javno promoviranje pederastije i homoseksualne prakse, ili prakticiranje razvoda braka... itd., itd. Ali, budući da djeluju u sekularnom društvu, oglašavanje religijskih zajednica *tu ima*

Idealno postavljena i konsekventno provedena praksa sekularnog društva, koja ne diskriminira već afirmira sveukupnu čovjekovu slobodu, pa i slobodu vjerovanja u Boga, pruža šansu religijskim zajednicama da postanu još više religijske

samo moralno važenje, ili očitovanje glasa vjerujuće savjesti.

Ali, idealno postavljena i konsekventno provedena praksa sekularnog društva, koja ne diskriminira već afirmira sveukupnu čovjekovu slobodu, pa i slobodu vjerovanja u Boga, pruža šansu religijskim zajednicama da postanu još više religijske. Danas su sekularna društva razvijenog Zapada omogućila, pomogla i pružila prostor religijskim zajednicama da svoje poslove i aktivnosti razgranaju na nevjerojatno mnogo područja. I sam sam posjetio mnoštvo religijskih univerziteta, fakulteta, bolnica, dispanzera, društava i asocijacija različitih vrsta, medija, rekreacionih centara, hotela, restorana, agencija... Sve su to primjeri pozitivne saradnje, korisne kooperacije i koegzistencije sekularnih društava i religijskih zajednica.

Stoga smatram da muslimani ne treba da strahuju ili zaziru od sekularnog društva, onakvog sekularnog i civilnog društva kakvo je koncipirano, marljivo i brižno izgrađivano i praktički ostvareno u razvijenim zemljama zapadne Evrope tokom potonjih pedeset i više godina. U tim zemljama «sekularno društvo» i «sekularna država» ne znače ništa antivjersko, protubožansko, već znače prije svega i nakon svega državnu i društvenu nepristranost spram građana, odnosno ravnopravnu kooperativnost i otvorenost države i društva za sve vjere, vjernike i svjetonazore,

sve dok vjernici očituju i ostvaruju sebe, svoje vjere i svjetonazore u skladu sa zakonom i kao građani.

Sekularno društvo (barem za ovih proteklih pedeset i više godina u Evropi) ne tumači se, ne realizira se, ni kao antivjersko ni kao ciljano i angažirano ne-vjersko, ono nije ni protubožansko niti protuvjerničko! Naprotiv, sekularno društvo ili sekularna društva zapadne Evrope nakon Drugog svjetskog rata pokazala su se kao pozitivna tekovina, kao jedna otvorena, kooperativna i inkluzivna realnost spram mnoštva religijskih segmenata i entiteta, ali i spram vjerskih izazova i zahtjeva koji su se pojavili na modernoj evropskoj pluralističkoj sceni.¹⁹

Na kraju, muslimani kao građani zemalja zapadne Evrope mogu posve nesmetano da njeguju i razvijaju pet stvari za koje su klasične teološke škole islama kazale da su svrha islamskog života. Tih pet esencijalnih stvari koje naučava islam su zaštita i afirmiranje:

- a) života (*nafs*), b) vjere (*din*), c) slobode (*aql*), d) imovine (*mal*) i e) časti (*ard*).

Današnji sekularizam liberalnih demokratija u zemljama zapadne Evrope i SAD-a omogućuje muslimanima da njeguju i respektiraju ovih pet oblasti. I da ih poštuju kod sebe, ali da ih priznaju i nemuslimanima i da ih poštuju i kod drugih, bili oni vjernici ili nevjernici.

Kohabitacija islama kao vjere i sekularnih sistema liberalne demokratije u zemljama zapadne Evrope i SAD-a je na djelu već pedeset godina. Tu kohabitaciju treba ohrabrivati. Posebna je dužnost muslimanskih intelektualaca Evrope i zapada da osiguraju teorijsku podlogu za suživot islama i ovakve vrste sekularizma.

¹⁹ Ovdje ne bi trebalo zaobilaziti ni pitanje «čiji sekularizam»? Naime, kako sekularna društva nisu samonikle pojave (naprotiv, nastala su u zemljama koje imaju i svoju dugu religijsku povijest), fenomen sekularizma se ne samo danas, već uvijek, manifestira u nekom kulturološki i civilizacijski definiranom ambijentu i aromi. Jedan Zapadnjak će sekularizam moderne Republike Turske doživljavati kao neku vrstu očitovanja «građanskog islama» na gotovo isti način kao što će i jedan tradicionalni musliman doživljavati sekularizam u Francuskoj kao neku vrstu «građanskog katoličanstva». To se treba imati u vidu.

Summary

الموجز

ISLAM AND SECULARISM

الإسلام والعلمانية

Dr. Enes Karić

د. أنس كاريتش

In this work the author concerns himself with the productive coexistence of Islam and Muslims on one side and the European secular societies and states, especially the societies and states in the European Union, on the other. On several occasions the author concludes that secular and secularism, as they are conceptually developed in the European Union, are not opposed to religion. Using relevant literature the author concludes that what secular in European Union means, above all, is ensuring a common ground for cooperation of religious communities and the secular state and society. Religious discourse is free, religious communities are transparent and they define social trends.

The author pleads for positive Muslim responses towards this type of secularism that had developed in Europe after 1945. The Muslim intellectuals in Europe have a special task to, in their interpretation of Islam, create the conditions for Muslims to freely be included in the developments of European secular societies and to universally profess Islam, and to coexist with the European secular societies.

KEY WORDS: Islam, European Union, secularism, secular societies, religious communities, human rights

الكلمات الرئيسية: الإسلام، الاتحاد الأوروبي، العلمانية، المجتمع العلماني، الطوائف الدينية، حقوق الإنسان.

يبحث الكاتب في هذا المقال مسألة تعايش الإسلام والمسلمين المثمر من جهة، والمجتمعات والدول الأوروبية العلمانية، وخاصة مجتمعات ودول الاتحاد الأوروبي، من جهة ثانية. ويخرج الكاتب في أكثر من مكان بنتيجة مفادها أن العلماني والعلمانية - بالمفهوم السائد في الاتحاد الأوروبي - لا يعاديان الدين. ويستنتج الكاتب أيضا - بالاعتماد على المراجع المعتمدة - أن العلماني في الاتحاد الأوروبي اليوم، يعني في الدرجة الأولى توفير حيزٍ مشتركٍ للتعاون بين الطوائف الدينية والحكومة والدولة العلمانية. فالخطاب الديني حرّ، والطوائف الدينية شفافة، وهي من طرفها تؤثر في تشكيل التحركات الاجتماعية.

ويدعو الكاتب المسلمين إلى تقبل ردود إيجابية على هذا النمط من العلمانية الذي بدأ ينمو في أوروبا بعد عام ١٩٤٥. وتقع على عاتق المثقفين المسلمين في أوروبا مهمة خاصة، ألا وهي، أن يوفروا في شرحهم للإسلام، مقومات اغتراف المسلمين بحرية في مجريات المجتمعات العلمانية الأوروبية، والتقدم الشامل للإسلام وتعايشه مع المجتمعات العلمانية الأوروبية.